

Nr 609

Av herr **Edberg m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 146, angående införande av ett andra program i den svenska rundradion samt anslagsbehovet för rundradioanläggningar under budgetåret 1955/56, m. m.*

Skapandet av flerprogramsmöjligheter i svensk radio innebär att ett länge närt önskemål förverkligas. Därmed tas samtidigt ett betydelsefullt steg framåt för svensk radioverksamhet, sannolikt det mest omvälvande sedan rundradions tillkomst.

Då riksdagen går att ta definitiv ställning till frågan och träffa ett för avsevärd framtid bindande val i fråga om de distributionsmöjligheter som står till buds, bör främst följande synpunkter beaktas:

1. Systemet bör ge utrymme för rikast möjliga programservice.
2. Systemet måste medge bästa möjliga ljudåtergivning.

Då riksdagen 1947 behandlade de programmässiga och tekniska förutsättningsarna för införande av flera samtidiga radioprogram uttalade den, att den fortsatta planeringen för rundradion i vårt land borde inriktas på en övergång till flera samtidiga program. Riksdagen fann den gången övervägande skäl tala för att den tekniska lösningen av detta problem skedde genom ett högfrekvent trådradionät.

På senare tid har ultrakortvågen mera kommit i blickpunkten. Vid europakonferensen i Stockholm 1952 utarbetades en plan (stockholmsplanen) för fördelning av sändningskanaler enligt det frekvensmodulerade ultrakortvågssystemet (FM). Sverige tilldelades därvid två sändningskanaler för vardera 50 stationsanläggningar. Tanken på amplitudmodulerade sändningar (AM) över kortvågsbandet, det överföringssystem som används på övriga våglängder och som torde ha vissa försteg framför FM, har för Sveriges del avvisats, sedan övriga europeiska länder valt FM.

Meningarna om det lämpligaste överföringssystemet för Sveriges del är emellertid i hög grad delade. Detta avspeglas också i det betänkande från dubbelprogramutredningen, som ligger till grund för proposition 146. Medan Svenska radioindustrieföreningen förordat FM för hela landet med TR endast i de radiomässiga glesbygderna, har telestyrelsen ansett att det för abonnenterna mest ekonomiska systemet TR i första hand bör göras tillgängligt överallt samt att där så med rimliga ekonomiska insatser är möjligt även FM bör införas för att ge abonnenten möjlighet att välja det system han önskar. Utredningens ordförande har funnit att endast ett distributionsnät som ger lyssnaren valfrihet mellan TR och FM i längden blir fullt tillfredsställande och har därför förordat

en utbyggnad *samtidigt* av båda systemen med anslutningsavgift för TR. Telestyrelsens och ordförandens förslag sammanfaller alltså därutinnan att båda förordar TR i dåliga mottagningsområden och valfrihet mellan FM och TR i övrigt. Departementschefen förordar emellertid att utbyggnaden *tills vidare* (kurs. här) inriktas på *ett* system och har därvid valt FM med den motiveringen att detta system måste komma att aktualiseras i och med att beslut fattas om televisionens införande.

Dessa skiljaktiga slutsatser ger en antydning om att båda de ifrågakommande systemen är förenade med fördelar och nackdelar. Den allvarligaste nackdelen med FM är otvivelaktigt att den icke torde lämna utrymme för mer än två *samtidiga* program. FM åter frekvensutrymme, och om antalet FM-program skulle ökas över två måste uppenbarligen, som telestyrelsen framhållit i sitt yttrande, ännu ett ultrakortvågsband utnyttjas, vilket på nytt skulle kräva anskaffning av nya mottagare, enär de FM-apparater som nu förs i marknaden icke är utrustade härför. Det har f. ö. visat sig att medan FM-rundradion ännu befinner sig i sitt begynnelseskede i Europa har frekvensbrist uppstått. I Amerika, FM-rundradions hemland, har antalet FM-stationer på de senaste fyra åren minskat med 25 %, ett anmärkningsvärt faktum som måste tydas så att den frekvensmodulerade ultrakortvågen icke motsvarat de ursprungliga förväntningarna.

Med trådradio finns däremot möjlighet att distribuera fyra à fem *samtidiga* program. Eftersom de flesta viorna på det svenska programledningsnätet är byggda med fyra programledningar finns redan i större delen av landet den grundläggande tekniska förutsättningen för TR-distribution av ett fyrprogram.

Föreståndaren för den teletekniska institutionen I vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg, professor H. Wallman, har i sitt yttrande över dubbelprogramutredningens betänkande understrukt vikten av att inte den svenska rundradioförsörjningen läses fast vid ett system, som icke med säkerhet kan ge mera än två *samtidiga* program. Av speciellt intresse är de jämförelser som professor Wallman därvid gjort med den holländska och den schweiziska programverksamheten, baserad på TR. Holland ger sålunda sina lyssnare möjlighet att välja mellan fyra olika program, förutom två nationalprogram två allmänt europeiska. Schweiz ger förutom tre nationalprogram, ett för vart och ett av de tre språkområdena (ett tyskt: Beromünster, ett franskt: Sottens, ett italienskt: Monte Ceneri), två europaprogram, betecknade som "Europa I" och "Europa II". Såväl i Holland som i Schweiz åstadkommes de europeiska programmen på så sätt, att man "klipper" samman det bästa och för lyssnarna mest lockande från andra europeiska radiostationers program. Genom att programmen från andra länder överförs på programledningar blir ljudåtergivningen perfekt; ett program från London eller Paris kan återges med samma tonomfång som under goda mottagningsförhållanden på sändningsplatsen. Kostnaderna för dessa "saxade" program, som till väsentlig del består av musik, är utomordentligt små. Samtidigt ger de lyssnarna stor valfrihet. Det kan nämnas att i Schweiz har en trådradioabonnent drygt dubbelt så stor programproduktion att välja på som en abon-

nent på den trådlösa radion, även om denna skulle kunna ta in alla tre schweiziska rundradiosändare, vilket icke alltid är fallet. Enbart de "saxade" programmen representerar tre gånger så stor produktion som Radiotjänsts nuvarande totala produktion. Ett enda "saxat" program omfattar drygt tre gånger så lång speltid som Radiotjänsts planerade "andra" program. I Holland utnyttjas trådradiomöjligheterna av en halv miljon av landets 2 miljoner apparatinnehavare. i Schweiz av en kvarts miljon av landets 1,2 milj. abonnenter; antalet synes f. ö. i Schweiz snabbt vara i stigande i samband med att högfrekvenssystemet tas i bruk.

Ett svenskt fyrprogram skulle utan större omgång kunna komponeras på samma sätt som de holländska och schweiziska programmen. Det skulle sålunda utöver ett dubbelt nationalprogram kunna komponeras som ett "Program Norden" och ett "Program Europa". En sådan avvägning skulle ge de svenska lyssnarna tillgång till ett urval av det bästa och mest attraktiva ur de nordiska och övriga europeiska länders radioprogram och sålunda öppna dörrarna till omvärlden på ett sätt som icke eljest vore möjligt.

Vad de nordiska aspekterna beträffar må erinras om att Nordiska rådet vid sin stockholms-session detta år diskuterade frågan om en väsentligt ökad nordisk programverksamhet, bl. a. i form av en programpoolning mellan de nordiska radioföretagen. Nordiska rådets kulturutskott uttalade i detta sammanhang följande:

Utskottet hälsar med tillfredsställelse utvecklingen av radiosändningarna mot flera program på samma sändningstid och anser det angeläget, att de ökade möjligheter som denna utveckling ger utnyttjas till att införa ett avsevärt utvidgat nordiskt programmaterial i de nordiska radiosändningarna.

Det synes uppenbart att detta önskemål för Sveriges del icke kan realiseras inom ett för FM-distribution planerat program.

Citeras må också vad en norsk utredningsman beträffande trådradions förutsättningar i Norge (Helmer Dahl) haft att anföra i sammanhanget:

Det er teknisk sett intet i veien for at vi kunne ha flere programmer for trådradion, gjennom avtaler med Sverige, Danmark og andre land.

Den största nackdelen med trådradion är att den icke är mobil; den kan, har det anmärkts, ej föras med i bilen, i motorbåten eller till badstranden. För de flesta abonnenter torde det dock vara till fyllest om apparaten kan förflyttas inom samma lägenhet — i det fallet råder ingen egentlig skillnad mellan trådradio och antenneradio; i det ena fallet fordras för förflyttning en extra intagningsjack till trådnätet, i det andra ett extra antennintag.

Det har också anförts att trådradion skulle binda mottagaren till de program som sänds i det egna landet; i ett skärpt läge skulle detta kunna medföra en allvarlig avskärmning från yttrevärlden. Invändningen synes bygga på ett missförstånd. En TR-mottagare är ingenting annat än en vanlig flerbandsapparat (utan eller med FM), ansluten till telefonnätet. Genom en enkel omkoppling

(motsvarande omkoppling till en radiogrammofon) kan apparaten återställas till sin ursprungliga funktion för trådlös mottagning. Det bör i detta sammanhang observeras att på grund av FM:s ringa sändningskrets blir det icke möjligt att med någon mottagare ta in utländska FM-stationer annat än i mycket enstaka undantagsfall. Paradoxalt nog är det endast genom TR och de "saxningsprogram" från utlandet som via TR kan distribueras som radiolyssnaren får tillgång till utlandets FM-program.

Den mindre mobiliteten hos en TR-mottagare synes sålunda mer än väl uppvägas av de rikare programmöjligheter som TR kan erbjuda.

Som en fördel med FM har anförts det nära sambandet mellan FM och television. Detta samband existerar dock icke på mottagarsidan, där skilda mottagare under alla förhållanden måste användas. Även på sändarsidan måste man använda skilda sändare och antenner. Fördelarna synes i stort sett inskränka sig till att FM-masterna samtidigt kan utnyttjas som TV-torn.

I fråga om ljudåtergivning torde FM som regel kunna garantera en god sådan, även om risken för interferens i vissa områden inte helt torde kunna uteslutas. TR garanterar en så störningsfri mottagning, att den visserligen med andra system kan uppnås men ej överträffas. TR garanterar störningsfri mottagning även med små mottagare. I stort sett torde FM och TV kunna betecknas som likvärdiga ur ljudåtergivningssynpunkt. Fördelen med TR ligger här främst i att genom en överföring av utlandsprogram inom ramen för ett flerprogram även ett rikt urval ur utländska stationers programproduktion kan avlyssnas störningsfritt och med "närton".

Av det sagda torde framgå att en tillfredsställande lösning av radions flerprogramsproblem endast kan nås genom en kombination av TR och FM. De båda systemen kompletterar i viktiga avseenden varandra. Det blir sedan en fråga vilket system man vill lägga som bas. Mycket talar onekligen för telestyrelsens ståndpunkt att i första hand TR borde göras tillgänglig för alla men med möjlighet för abonnenterna i de radiomässiga tätorterna att välja FM i de fall de så önskar. Emellertid synes läget nu vara det, att man får räkna med att FM kommer att ges prioritet i de delar av landet som har goda mottagningsförhållanden. Det synes då angeläget att TR utbygges som ett komplement inom dessa områden för att ge de abonnenter som föredrar TR en möjlighet att välja detta system och att samtidigt förberedelser vidtas för att kunna bjuda abonnenterna ett flerprogram av ovan skisserad karaktär. Departementschefens uttalande att utbyggnaden *tills vidare* bör inriktas på *ett* system antyder att han velat hålla dörren öppen för en eventuell framtida kombination av de båda systemen. Det ter sig emellertid icke rimligt att kompletteringen med TR får anstå till dess abonnenternas flertal funnit sig nödsakade att inrikta sig på FM, därför att något annat system för flerprogram ej står till förfogande; det skulle ju göra valfriheten illusorisk. Riksdagen bör därför ge till känna att FM-systemet snarast bör kompletteras med möjligheter för abonnenterna i hela landet att välja TR därest de så önskar.

Kostnaderna för en sådan dubbling synes icke så avskräckande att de kan motivera att man då steget till flerprogram likväl tas låser sig vid ett system, som icke med säkerhet medger annat än dubbelprogram. Med ledning av de holländska och schweiziska erfarenheterna kan man beräkna att ett "Program Norden" och ett "Program Europa", framställda enligt "saxningsmetoden", skulle kunna göras för ca 5 milj. kr. vardera. För endast en obetydlig merkostnad på programsidan skulle man alltså kunna erhålla fyra program i stället för två. Kostnaderna för stationsutrustningen på telefonstationerna har beräknats till 6,12 milj. kr. Denna kostnad torde under alla förhållanden få belasta statsverket. Om flerprogrammen baserats på TR hade det varit rimligt att staten svarat även för anslutningskostnaderna till abonnenterna. Saken ställer sig något annorlunda om FM lägges till bas i tätbygderna och TR sålunda blir en extra bjuden valmöjlighet. Om abonnenten här erlägger en anslutningsavgift för heminstallation, en kostnad beräknad till 30 kr. per abonnent, kan detta icke anses alldeles omotiverat med hänsyn till att valet är öppet för abonnenten och att TR även med en sådan anslutningsavgift kommer att ställa sig avgjort billigare för abonnenten än anskaffningen av en FM-apparat. Gränsdragningen mellan fri och anslutningsavgiftsbelagd TR torde heller icke stöta på alltför stora svårigheter, då de områden som kommer att täckas med FM tämligen väl låter sig kartläggas — i glesbygderna, där endast TR kan tänkas, bör som hittills givetvis ingen anslutningsavgift utgå. Med kostnaderna för speciella trådradioledningar till abonnenter som ej har telefon har här ej räknats, dels därför att kostnaderna blir beroende på hur många som väljer TR, dels därför att dessa ledningar i den mån de kommer att användas för telefonändamål givetvis kommer att överföras till det lokala telefonnätet.

Till denna speciella detalj behöver likväl nu icke ställning tagas. Det väsentliga är att abonnenterna snarast tillförsäkras möjligheter att — där så kan ske till rimliga kostnader, dvs. i de radiomässiga tätorterna — välja mellan mer än två samtidiga program och att distributionsmöjligheter för ett sådant flerprogram skapas. Därför hemställes,

att riksdagen måtte uttala att FM-systemet snarast bör kompletteras med möjligheter för de abonnenter som så önskar att välja trådradio och att samtidigt förberedelser vidtas för att kunna ge de svenska rundradioabbonenterna ett utvidgat flerprogram i stort sett efter i denna motion skisserade riktlinjer.

Stockholm den 13 april 1955

Rolf Edberg

Carl S:son Schmidt

Walter Edström

Torsten Andersson
Brämhult